

Na szlaku Twierdzy Kraków - modernizacje i plany na przyszłość

2023-10-18

Marka „Twierdza Kraków” powstała, by przywrócić pamięci społecznej dziedzictwo architektury obronnej Krakowa. Twierdza jest zabytkiem, dlatego na renowację i adaptację jej obiektów znaczne środki przeznacza m.in. miasto, także z funduszy unijnych, oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. Historyczne przestrzenie przechodzą rewitalizację i zyskują nowe, atrakcyjne funkcje.

Twierdza Kraków obejmuje **ponad 120 obiektów** na terenie Krakowa i gmin ościennych. Część z nich stanowi własność prywatną, część należy do Skarbu Państwa, a jedynie część do miasta. Obiekty wchodzące w jej skład to nie tylko forty. Należą do nich również budynki po dawnych koszarach, magazynach, takie jak np.: obiekty Politechniki Krakowskiej, areszt przy ul. Montelupich, Biblioteka Wojewódzka. Część z tych obiektów nadal pozostaje w dyspozycji wojska.

Pod opieką ZBK znajduje się aktualnie 18 nieruchomości zabudowanych fortami byłej Twierdzy Kraków, spośród których 10 stanowi własność miasta. Są to:

- fort nr 52 „Borek” – ul. Forteczna 146
- fort nr 52a „Jugowice” vel „Łapianka” – ul. Forteczna 28
- fort nr 48a „Mistrzejowice” – os. Piastów 56E
- fort nr 2 „Kościuszek” – al. Waszyngtona 1
- fort nr 31 „św. Benedykt” – ul. A. Stawarza 29
- fort nr 48 „Batowice” – ul. Wawelska 2A
- fort nr 52 1/2S „Skotniki” vel „Sidzina” – ul. Kozienicka 33
- fort nr 50a „Lasówka” – ul. Golikówka 12N
- fort nr 49 1/2a „Mogiła” – ul. Igołomska 7
- fort nr 51 „Rajsko” – ul. Droga Rokadowa 22, obiekt przejęty w trybie darowizny od Skarbu Państwa.

Wszystkie wymienione forty są w trakcie lub po zakończeniu rewitalizacji, przy czym część z nich rewitalizowana jest przez miasto, a część przez wyłonionych dla nich dzierżawców. W trakcie przetargu, celem wyłonienia dzierżawcy, jest [**fort 50 1/2 ost „Barycz”**](#).

W latach 2018–2022 w gminnych obiektach fortecznych będących w zarządzie krakowskiego ZBK, w zakresie bieżących prac remontowych oraz inwestycji, zrealizowano wydatki w wysokości **ponad 72,2 mln zł**, w tym dofinansowanie ze środków NFRZK w wysokości ponad 6 mln zł oraz dofinansowanie ze środków zagranicznych niepodlegających zwrotowi oraz środków z budżetu państwa w kwocie ok. 21 mln zł.

Obiektami fortecznymi zarządzają także: Zarząd Zieleni Miejskiej, Miejskie Centrum Obsługi Oświaty (fort 49 „Krzyszowice”, fort 39 „Olszanica”), MuFo, Muzeum Armii Krajowej.

Wiele dawnych budynków wojskowych zaadaptowano do nowych celów. W fortach, koszarach, czy magazynach mieszczą się obecnie instytucje kultury, edukacji, muzea, biblioteki, uczelnie wyższe, a

także placówki zdrowia, ośrodki sportowe, czy firmy prywatne. Liczne obiekty Twierdzy Kraków oferują odwiedzającym odpoczynek od miejskiego gwaru. Niektóre, zwłaszcza te położone na wzgórzach, także panoramiczne widoki na Kraków.

Modernizacje w stronę kultury i nauki

W 2022 r. oddano do użytku **fort „Borek”**, w którym znajduje się teraz Klub Kultury „Kliny” Centrum Kultury Podgórze oraz Ośrodek Kultury-Biblioteka Polskiej Piosenki. Zakończono również remont **fortu nr 52a „Jugowice”**, w którym w tym roku do użytku zostanie oddane Muzeum i Centrum Ruchu Harcerskiego – oddział Muzeum Krakowa. Przygotowywana jest tam wystawa stała poświęcona historii ruchu harcerskiego. Jej otwarcie zaplanowano jest na koniec września 2023 r. Natomiast od 6 lipca 2023 r. dostępna dla zwiedzających jest wystawa [**„Fort Jugowice. Dziedzictwo miejsca”**](#).

Ponadto zakończono remonty 3 mniejszych obiektów znajdujących się u podnóża **fortu „Kościuszko”**. Generalny remont przeszedł ostróg **bramny „Bielany”**, a remonty częściowe – **działa 3a i 3b przy ul. Małeckiego i Hofmana**.

W trakcie remontu

W trakcie zaawansowanego procesu rewitalizacji znajduje się aktualnie również część fortu „Kościuszko”. Na tym terenie realizowany jest projekt, którego celem jest zrewitalizowanie obszaru po zniszczonych po II wojnie światowej bastionach I-III **fortu „Kościuszko”**, poprzez ich przystosowanie do funkcji ogólnodostępnych terenów rekreacyjno-wypoczynkowych. W ramach projektowanego parku planowane jest utworzenie ścieżek dydaktycznych w zakresie zieleni fortecznej i fortyfikacji. Prace remontowe dotyczące tego zadania są prowadzone od 2014 r. Środki zaplanowane jeszcze do wydatkowania na tym zadaniu wynoszą ponad 9 mln zł, z czego większość pochodzi ze źródeł zewnętrznych. Zadanie to jest współfinansowane ze środków Unii Europejskiej oraz Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa.

W trakcie remontu jest także **fort „Mistrzejowice”**, w którym prowadzone są prace mające na celu przede wszystkim jego zabezpieczenie i poprawę dostępności w użytkowaniu.

Prace rewitalizacyjne prowadzone są również na **forcie „Batowice”**. W 2022 r. wykonany został remont murów oporowych wejścia do kaponierzy czołowej oraz remont wewnętrznej kanalizacji opadowej.

W odniesieniu do **fortu „św. Benedykt”** przeprowadzono konsultacje społeczne. W oparciu o wyniki wykonano Program funkcjonalno-użytkowy, przewidujący adaptację obiektu na funkcję edukacyjną dotyczącą upowszechniania wiedzy z zakresu nauk ścisłych wśród dzieci i młodzieży. Obecnie zawarta została umowa na wykonanie wielobranżowego projektu remontu i adaptacji tego obiektu. Łączny koszt inwestycji szacowany jest wstępnie na ok. 15 mln zł netto (ostateczny koszt będzie znany po opracowaniu całości projektu). W 2022 r. zakończony został pierwszy etap rewitalizacji obejmujący remont przedbramia wraz z mostem oraz portalem i bramą główną do fortu. Ponadto dla terenu **fortu „św. Benedykt”** opracowana została również inwentaryzacja zieleni, a wynikające z niej prace powinny zostać zakończone w 2023 r.

**Magiczny
Kraków**

Kolejnym częściowo zrewitalizowanym przez Kraków obiektem jest **fort „Mogiła”**. Prace remontowe obejmowały elewację, stropodach i odwodnienia.

Pozostałe forty stanowiące własność miasta i będą w zarządzie ZBK w Krakowie, rewitalizowane są przez ich dzierżawców, przy współpracy i wsparciu finansowym ze środków miejskich.

Wszystkie prace rewitalizacyjne pokazują znaczne zaangażowanie Krakowa w dbałość o obiekty wchodzące w skład Twierdzy Kraków.

MuFo i Muzeum Armii Krajowej

Zarówno siedziba Muzeum AK przy ul. Wita Stwosza 12 (muzeum udostępniono zwiedzającym we wrześniu 2012 r.), jak i siedziby Muzeum Fotografii w Krakowie: główna w dawnej Zbrojowni Twierdzy Kraków przy ul. Rakowickiej 22a (została otwarta dla publiczności w grudniu 2021 r.) i oddział „MuFo Strzelnica” przy ul. Królowej Jadwigi 220 (dostępna dla mieszkańców od września 2018 r.) nie są obecnie modernizowane, ich rewitalizacja została już zakończona.

Obiekty w zarządzie MCOO

• Fort 49 „Krzesełwice”

W obiekcie na os. Na Stoku 27b funkcjonuje samorządowa placówka oświatowa tj. Młodzieżowy Dom Kultury Fort 49 „Krzesełwice”. Od połowy lat 90-tych XX wieku w obiekcie prowadzone są prace rewitalizacyjne. W bieżącym roku realizowana jest częściowa rekonstrukcja przebiegu i profili fos fortecnych z zatoką kaponierzy czołowej oraz zagospodarowanie terenu w obrębie fosy i schronów pogotowia. Ponadto wykonano wymianę drzwi wejściowych do budynku głównego i remont sali plastycznej.

• Fort 39 „Olszanica”

W obiekcie przy ul. Ireny Kosmowskiej 12 funkcjonuje filia samorządowej placówki oświatowej tj. Młodzieżowego Domu Kultury „Domu Harcerza” z siedzibą przy ul. Reymonta 18. W roku 2022 r. wykonano wymianę pokrycia stropodachu koszar piechoty.

Prace rewitalizacyjne w tych dwóch zabytkowych obiektach, oprócz środków przeznaczanych przez Gminę Miejską Kraków, są dofinansowywane również z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa przyznawanego przez Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa.

Produkt turystyczny

Marka „Twierdza Kraków” powstała, by przywrócić pamięci społecznej dziedzictwo architektury obronnej Krakowa. Dziedzictwo to tworzą Wawel, mury obronne, Brama Floriańska, Barbakan i największy kompleks obronny z przełomu XIX i XX wieku w Europie Środkowej, liczący ponad 100 obiektów. Obiekty te znajdują się w różnych częściach miasta oraz poza jego granicami. Są to nie tylko budynki bojowe: forty, bastiony, ostrogi bramne, szanice, ale również budynki zaplecza – dawne koszary, magazyny, zabytki inżynieryjne, czy lotnisko. Często mieszczą się wewnątrz osiedli lub obok ruchliwych tras komunikacyjnych. Wiele z nich jest schowanych w zieleni, tworząc wielkie założenia parkowe. Są ze sobą nadal powiązane dawną infrastrukturą forteczną, ale w ciągu ostatnich stu lat

**Magiczny
Kraków**

rozrastające się miasto wchłonęło je i z czasem wkomponowało w swoją tkankę.

Wiele dawnych budynków wojskowych zaadaptowano do nowych celów. W fortach, koszarach, czy magazynach mieszczą się obecnie instytucje kultury, edukacji, muzea, biblioteki, uczelnie wyższe, a także placówki zdrowia, ośrodki sportowe, czy firmy prywatne. Liczne obiekty Twierdzy Kraków oferują odwiedzającym odpoczynek od miejskiego gwaru. Niektóre, zwłaszcza te położone na wzgórzach, także panoramiczne widoki na Kraków.

Wzmocnienie wizualnej rozpoznawalności dziedzictwa i spójność przekazu mają kluczową rolę w promocji Twierdzy Kraków. Podstawowym narzędziem służącym do tego celu jest System Identyfikacji Wizualnej Twierdzy Kraków (SIW), wdrożony w grudniu 2021 roku. Identyfikacja podkreśla historyczny i militarny charakter twierdzy, w uznaniu dla jej misternego i pełnego detali wzornictwa i architektury. Opracowano uniwersalny i rozpoznawalny znak graficzny w wersji polskiej i angielskiej, system ikon i ilustracji oraz wzory materiałów promocyjnych. W imieniu Gminy Miejskiej Kraków (realizatora projektu).

Przykładem działań popularyzujących architekturę obronną Krakowa są Dni Twierdzy Kraków. Zesłorocznemu wydarzeniu towarzyszyła 30. jubileuszowa edycja Europejskich Dni Dziedzictwa. Uczestnicy Dni Twierdzy Kraków mogli wziąć udział w ponad 50 bezpłatnych wydarzeniach: wykładach, warsztatach dla dzieci i dorosłych, grach terenowych, koncertach i wielu innych atrakcjach. Materiały promocyjne imprezy powstały zgodnie z założeniami zawartymi w SIW. Za nami tegoroczna edycja imprezy, która odbyła się w dniach 8–17 września.

Dziś o dziejach Twierdzy Kraków przypominają coraz liczniej organizowane wydarzenia: spacer, prelekcje, wykłady, oprowadzania, tablice informacyjne czy publikacje. Twierdza jest zabytkiem, dlatego na renowację i adaptację jej obiektów znaczne środki przeznaczają m.in. Gmina Miejska Kraków (także z funduszy unijnych) oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa.